

Kollerup Bys Vedtægt eller Grandebrev.

Hr. Proprietær C. E. Roulund til Aagaard har til Optagelse i "Samlinger til jydsk Historie og Topografi" indsendt nedenstaaende Vedtægt eller Grandebrev for Kollerup By i Hanherred. Uagtet man allerede har flere lignende Vedtægter trykte, saaledes "Østrup By-Lov og Gildeskik" 1598 i Hist. Tidsskr. I, "Bjerregrav Bylov" smst. IV, "Byskraa for Radsted" smst. V, "Byskraa for Rønninge Sogn" i "Efterr. om Rønninge og Rolfsted Sogne" af J. G. Bendtz, "Grandebrev eller Grande-Vilkaar og Vedtægt for Agerskov Sogne" i Aagaards Beskriv. over Tørninglen og "Videbrev for Nordby paa Samsø" i Danske Saml. II, til hvilke der til Sammenligning henvises, er Vedtægten for Kollerup By dog et interessant Aktstykke, ikke blot paa Grund af enkelte særegne Bestemmelser, men ogsaa fordi enhver ny Vedtægt af denne Art, der fremkommer, bærer Vidnesbyrd om Almindeligheden af Bestræbelserne for ved saadanne Selvbestemmelser at fremme godt Samliv og hindre Kiv og retslige Stridigheder mellem Naboer og Bysbørn. - Skjønt Vedtægten er temmelig ung og Retskrivningen i Originalen ikke har noget ejendommeligt, men tvertimod lider af endel Uoverensstemmelser, er den dog fulgt bogstavret for at give den senere Benytter Sikkerhed for, at intet er misforstaaet.

Red.

Stempel.

Nr. 20. Fire og tyve Skilling.

1742.

Wii underskrefne Kollerup Byes Beboere, som alle med March og Ejendom, Drift og grift ere fællig bundne, Tilstaar hermed, at vi for at forekomme Processer og vitløftige omkostninger, som ingen, ihvor fredelig hand er, kand undgaae lengere end hans Naboer vil, til samtlig voris gafn og Eenigheds Stiftelse, haver forfattet denne Vidtægt og *Grandebrev*^d) imellem os Self indbyrdes, som vi og voris efterkommere ubrødeligen skal efterleve, under dend straf, som eenhver af efterfølgende Articuler Dicterer!

1) Naar Granderne ere forsamlede, da skal grandfogden i Synderlighed uden at see igiennem fingere med nogen, give fligtig agt paa hvoe som Sværger eller vanhelliger Guds Nafn, hvilcken strax skal betale til de Fattige for hver gang dend sig saaledes forseer, Een skilling, og vil hand ej dend Skilling godvillig betale, skal grandfogden have magt og pligtig være at pandte dend skyldige for Fire skilling til de fattige.

2) Paa grandstefne skal eenhver med ald Sindighed, æddruelighed og skickelighed uden alle uqvæms ord, Larmen, Løgten²) eller skielden andrage, hvad hand agter fornøden, og forseer nogen sig her imod eller giver nogen aarsag til Clammerie, skal hand straxen under pandtning i hans boe betale til granderne tolf skilling og de Fattige Fire skilling.

3) Hvae som siger een anden noget til paa grandstefne eller i nogen anden forsamling Ære og Lempe³ anrørende og samme iche kand beviise, bliver det hand skieltede eller beskyldte dend anden for og des uden bøde til granderne for sin formastelse Een Mark danske og Fattige otte skilling.

4) Overfalder nogen Grandfogden eller hans medfølgere, endten paa grandstefne eller i nogen af Byens forretninger, endten med Skielsdord, Banden eller Slagsmaal, da skal dend skyldige være dend forurettedes Hærskabs tiltale underkast og strax under pandtning betale til Granderne Een Mark og fattige Een Mark.

¹ Af Grande = Nabo.

² At løgte = beskyldte for Løgn, se Molbech, Dansk Glossar. I, S. 515.

³ Adfærd, s. Molb. Gl. I, S. 487.

5) Alle Pandtninger, som skeer, skal forrettes af grandfogden og tre eller flere grander, som hand til sig tager, Hvilche haver efter vedkommendes begiering loulig og forsvarlig at Pandte; gjøre de det icke, betale til granderne Fire skilling og de fattige Fire skilling.

6) Naar da grandfogden og hans medfølgere gaar til nogen Mands gaard eller huus, hvor det og vere kand, og vil Pandte for nogen forseelse, efter de Articuler, som her udi findes, og dend, som skal pandtis, icke godvillig vil stille dem tilfreds, men griber til værie, høeder⁴⁾ og truer at vil gjøre modstand, da skal hand, om ham nogen skade derfor tilføjes, have det for sin Umag, og ingen magt eller Ræt have derpaa at tale, men gjør hand skade, betale dobbelt saa meget, som Loven formelder, og de, som er udgaaen at Pandte, icke at bøede for endten gaardfred, huusfred eller nogen anden Lovmaal, men dend, som Saa modtvillig sig forseer, Pandtes baade for dend Rette Mulct og desuden for sin formastelse til granderne 12 skilling og Fattige otte Skilling.

7) Lucher nogen sine Døre eller undviger fra sit huus, naar Pandtning hos dem skal skee, da maa granderne opslaae og indgaa sin Pandtning at forrette, doeg at de forsiuner huuset, førend de gaae derfra, med vahretægt, at ingen anden skade skeer.

8) Dend mand, som icke møder paa grandstefne eller hans visse bud, naar hand Rettelig er advaret, og icke er i nogen Særdeeles forfald, men holder sig hiemme, da skal hand strax pandtes af grandfogden for Fire skilling.

9) Dersom det skeer og kand giøris beviislig, at grandfogden holder meere med een end med een anden, da skal hand give i straf til granderne hvergang otte skilling.

10) Ingen maa tage nogen endten fremmede eller bekiendte Løsgengere, tryglere eller andre løsagtige folch i huuse til sig at være Nat eller Dag, mindre have dem stille til huuse her i byen, hvoe sig til Sligt fordrister, skal give til fattige Een march og granderne Een mark foruden Hærskabetz tiltale at være undergivein.

11) Hvae som befindes om helligedage ved drich eller dobbel, skal give i straf til de fattige otte skilling, skeer det under Prædichen da dobbelt saa meget og Hærskabetz Ræt uforkrænchet.

12) Hvem som befindes med heligdays arbeide, som icke er høyfornøden eller nødtrængende gierning, der ej kand opstaa til een anden dag, men vil arbeide af gierrighed og ond Sædvane, hvor med Guds og Kongens Lov overtrædes, skal første gang give i straf til de fattige Een mark, skeer det anden gang, da give dobbelt, til samme.

13) Saa efter denne Dag, naar Grandfogden ved Voldborgdagstider aarlig haver lyst Hegne paa Aggere og Eng, hvis Bester eller fæmon som siden, til ald Koren og Høe er inde, der udi findes løse, skal betale for hver liden eller stoer 2 skilling, og gaar nogen af Byens grander eller dens folch det forbie og icke vil tage i huus, skal dend give til straf 4 skilling og der foruden Skaden, det giort haver, at betale.

14) Hvis Gaardlucher, March- og Engelucher, som icke til bestemte tiid, naar Byens Grander det har paalagt og Samtycht, bliver oplugt⁵⁾, skal dend efterladende bøde til Granderne 8 skilling for hver Dag siden og betale skaden, det foraarsager.

15) Menige⁶⁾ grander skal inden hver aars Voldborgdag opsette een forsvarlig byelead med sin behør imellem Præstegaarden og Kirchegaards Diget og opluche⁷⁾ Diget vesten ledet og fra bemeldte Voldborgdag, til Kornet er inhøstet, at holde berørte diige og leed i saa goed stand, at ingen af Byens Creaturer, store eller smaa, kand komme der over; hvis det icke skeer, da at bøde efter næst foregaaende Articul,

16) Ved bem^{te} foraars tiider skal efter vedtægt og paalæg hver Mand her i Byen opluche saa vel sine Gaardlucher som andensteds imellem gade og March, hvor der efter granskich har og bør vere luchtet med forsvarlig diige heele byen igiennem paa øster og vester Sider af gaden ald dend tid, hegnet aarlig varer, eller dend strafskyldige at betale efter bem^{te} 14 Articul.

⁴ Truer.

⁵ = tillukt, s. Hist Tidsskr. I, S. 443. S. smst. om Gaardlukke.

⁶ = almindelige, fælles, alle.

⁷ Som note 1.

17) Deris Lucher, som siden nedfalder, og de der om paamindt vorder at luche dem op igjen førend aften, og de det iche gjør., give til granderne 4 skilling ; men ligger samme lucher Natten over, da at give til Granderne otte skilling og betale derforuden skaden, som de foraarsager.

18) Ingen maa grave nogen Slags tørve eller blendjord i Kollerupgade lengere ud fra sine diger eller gaardsrom end fire allen, yderligere maa ingen opflæche gaden; hvoe her imod gjør, give hver gang til granderne tolf skilling.

19) Eenhver oven for sin gadrom eller vandsted skal stedse og heldst om Sommeren holde Rinden saa Rydelig og vel opkast, at vandet kand ubehindret have sin Rette gang fra et Vandsted til et andet (undtagen i frostvejer) uden at det løber over og spildes; hvoe Sligt foraarsager, skal give til granderne hver gang sex Skilling.

20) Hvem endten Self eller Sine folch og Børen, som kiører, Rider eller gaar igiennem nogen af Byens Marchlede og iche lucher efter sig, saa at Creaturer gaar der igiennem og gjør skade i Koren eller græs, skal dend skyldige betale skaden og give i straf til granderne for hver gang toe skilling.

21) Hvoe som faar skade i Koren eller græs, da skal hand give grandfogden det tilkiende, som skal udnæfne 2de Mænd at besee og siune samme Skade, og hvad de Kiender for Ræt, skal de andre nøjes med paa begge sider, og vil dend hvis Creaturer der har giort skaden, iche nøjes der med, da skal hund Pandtes for Thi skilling og desforuden betale skaden.

22) Ingen maa gjøre hull paa anden Mands lucher for hans March eller Ejendom, endten at Kiøre igjenem eller drive sit Creaturer over, ej heller gjøre Kiøre vej over anden Mands jord, uden det haves i minde af dend, som jorden og Diget Ejer; gjør nogen herimod, betale Ejeren skaden og til granderne Thi skilling og strax opluche Diget forsvarlig.

23) Hvo som haver nogle fremmede eller Slemme overvolds⁸⁾ Creaturer, som River anden Mands Diger need og gjør skade, da skal dend, Creaturet Ejer, oplueke Diget forsvarlig igjen, betale skaden og til granderne 6 skilling.

24) Ingen maa beede i Marchen med deris Plougbesten paa anden Mands jord end sit eget endten Dag eller Nat fra Voldborgdag og saa lenge hegnet varer; gjør nogen her imod, betale Skaden i Koren eller græs, give for hver beed eller Nattetyring⁹⁾ af hver best 12 skilling og til granderne Sex skilling.

25) Saa maa ingen tyre nogen Slags Creaturer i een andens græsning, agre eller agger Ender, endten han har aggeren i Eje eller leje; skeer det, da give for hver gang til granderne 10 skilling foruden skaden at betale.

26) Ingen maa fare, Riide eller træche med deris Creaturer over anden Mands græs eller jord, uden det haves i minde, forseer nogen sig her imod, betale skaden og Fire skilling til granderne.

27) Iche heller maa nogen have hældbester¹⁰⁾ eller høfder i Marchen i hæagnetstid, koren og græs at opæde og needtræde; skeer sligt, give for hver gang til granderne otte skilling og betale skaden, som giøres.

28) Hvoe som Sætter bester i tyre, der have føll med sig, som i Hegnetz tiid opæder og nedertræder een andens Koren eller græs uden hans minde, skal give til granderne for hver gang, det skeer, 6 skilling foruden dend giorte skade et betale.

29) Hvem som lader deris løse plage løbe med deris vogne, ploug eller hare¹¹⁾ i Hegnetz tid i marchen, som ligeledes gjør skade, skal give for hver gang, det skeer, 4 skilling.

30) Ingen uden hand Ejer Kornet paa begge sider af Volden, maa Pluche eller Skiere græs derpaa i hegnetz tid, med mindre hand har lof af dend, der har jord ved siden af hans hvoe her imod gjør, give i straf til granderne hver gang otte skilling.

⁸ Dette besynderlige Ord kunde antages at betyde Kreaturer, som egentlig høre hjemme udenfor Volddiget, der omgav den hele Bymark, altsaa i Nabobyer eller paa Herregaarde. Disse kunde antages for at være for tilbøjelige til at bryde igjennem for at naa hjem. Det bliver da næsten det samme som "fremmede Kreaturer", men dog med den Forskjel, at de kunde være kjøbte til Byen, og "overvolds" vilde altsaa alene betyde, at de ere komne fra hin Side Bydiget.

⁹ Tying = Tøjring.

¹⁰ Dette ord kommer maaske af at hæle (= hilde) s. Molb. Dialektext. 235, saa at det betegner Kreaturer, som hildes, navnlig ved at binde Baand mellem Benene for at forhindre dem fra at løbe langt bort, men dog give dem Lejlighed til at benytte sparsom Græsning.

¹¹ = Harve.

34) Iche heller maa nogen i hegnetztid gaa at Søge og beede deris Creaturer imellem fælleds agger Ender eller ved Koren, mindre maa nogen drive sine Creaturer hen eller hjem af Marchen ukoblet; skeer noget af Sligt, betale skaden, som giøres og granderne for hver gang 6 skilling.

32) Ingen maa tage nogen Slags fremmede Creaturer paa græs, auret¹²) eller fællig mere end hans jords Vurdering og Lod med Rette kand tilfalde, uden det skeer med grandernes minde; gjør nogen her imod, bøde til granderne for hver, liden eller stoer, Een mark.

33) Der maa ingen lade nogen uskaarne hæst eller plag løs iblandt bester, som kand bedæche dem i Utide; skeer Sligt, da bøde for hver gang, de findes og optages, til granderne Toe mark.

34) Naar fornøden er, skal grandfogden tilsige meenige grander at Ringe deris Svin, som oproder March og grøning; skeer det iche til dend foresadte tiid af hver, som Svin Ejer, da betale hvis skade som giøres og i Straf til granderne 8 skilling.

35) Hvis Svin, som gaar i anden Mands Koren, og Svinetz Ejere derom bliver loulig advaret og dog ikke flyer Raad derfor, da skal hand være fornøjet, om samme hans Svin derover siden faar skade, og desuden betale Korenskaden og 8 skilling til granderne.

36) Ingen maa have uden een gaas, med mindre de haver gasse med, eller give til granderne 8 skilling og strax skille sig af med de øfrige.

37) Gies maa iche heller gaa lengere paa marchen, end det med granders Samtyche kand være; skeer herimod, giver Giessens Ejer hver i straf 6 skilling.

38) Hvis Høns som gaar i anden Mands Koren og gjør skade og de derover bliver slagen ihiel, regnes iche for noget imod dend skade, de gjør, som hønsenes Ejer endog bør betale.

39) Naar Hyrde holdes til faar eller fæe, skal enhver skaffe til Hyrdehold, hvis udlovet og paalagt bliver, til bestemte tiid, hvis iche og Hyrden detz aarsag for løn eller Kost klager, bøder dend skyldige til granderne for hver gang 4 skilling, foruden sin anpart at betale.

40) Hvoe som Pløjer sin jord ud paa anden Mands Koren eller jord at forvende Reen og Ræt skiell eller kaster dybe fuurer at fordærve Reenen med, skal iche alleene gjøre sin grove forseelse strax til Rette igien efter granders Sigelse, mens endog betale til granderne 20 skilling.

41) Pløjer nogen fra anden mands jord eller Slaar anden mands Eng hen, skal det angives for grandfogden, som med toe eller fire udnæfnende Mænd maa have magt at kiende dend skyldige til at ligge samme jord eller Eng tilbage igjen, og efter dens Skiønsomhed betale skaden samt bøde for saadan grove formastelse til de fattige Toe mark og til granderne 20 skilling.

42) Dend som vender anden Mands Koren need med sin ploug eller der over Kiører med vogen eller harve, skal betale hvad skade som skeer og for sin forseelse til granderne 10 skilling.

43) Hvor der ligger jord i Marchen, som støder imod anden Mands Hovedagger, da skal samme jords Ejere vere pligtig, saa vidt mueligt er, at pløje først det jord, som støder mod Hovedaggeren; skeer det iche, da maa de ej vere Hovedagerens Ejere hinderlig, naar hand pløjer sin hovedagger; Thi dersom de pludselig hindrer ham, uddriver eller needvender hans Muld eller Sæd, da skal de skyldige efter granders Sigelse betale skaden til ham, som skade ficch, og til granderne Een mark.

44) Hvis aggere, som pløjes, der støder paa anden mands græs jord eller Eng, og de pløjer eller lader ploven skiere i samme græsnings jord eller Eng eller skyder sin Muld af der paa, hvormed Eng og græs fordærves, hvoe Sligt gjør, betaler skaden og til granderne otte skilling.

45) Ingen gadhuusmand eller Indeste maa grave eller grave lade i Byens heede eller Ejendom Brendtørve, førend gaard- og halfgaardsmændene har begyndt, uden granderne ellers tilforen det tillader; gjør nogen her imod, da skal de bøde for hver Læsz til de fattige 4 skilling og til granderne 2 skilling.

46) Hvoe som graver eller lader grave nogen Slags torf inden hæfd eller Dige i Marchen for enden af anden mands aggere, hand skal betale til aggerens Ejere skaden og for hver torf til de fattige 2 skilling og til granderne toe skilling.

¹² = Afred, hvad i Sjælland kaldes Ævret; s. Hist Tidsskr. I, S. 448 og Molb. Dialektlex. S. 8.

47) Hvem som klager paa grandstefne eller grandfogden om noget af indførte eller andet, hvad det være kand, som ej kand befindes Ræt, men er falsk og vrang beretning, hvorved granderne besværes og umages, skal der for betale til granderne tolf skilling, skeer det anden gang, da dobbelt.

48) Hvad Poster, som efter dette Grandebref Pandtes for, haver grandfogden og tvende Mænd, som skal kand læse og skrive forsvarlig, at antegne og for samme aarlig Rigtig Regnskab at gjøre, naar meenig grander Samtycher, som bør aarlig at skee inden Allehelgensdag, inden hvilchen tid ald Pandted bør beses eller være forbrudt, og maa ingen Bøder Imod Lovens 3die Bogs 13de Capitels 32 Articul til gilde og drich, men til Byens nytte eller fattiges underhold anvendes.

49) Ingen Sager maa eller skal førris til tinget, som granderne kand self afgjøre, saa vit dette grandbref vedkommer, undtagen Lif, ære eller gields Sager angaaende, som dog først bør gives Hærskabet tilkiende; hvem som befindes at gjøre her imod, skal give til granderne Toe mark, og dersom grandfogden ej efter indbemeldte Articuler vil skaffe dend Klagende Ræt, da skal de tvende ældste Mænd i Byen Skaffe Ræt, og siden Pandte Grandfogden for Toe march danske.

50) Og som denne Grande Ræt er oprættet for at forekomme Processer og vitløftigheder, som vilde paafølge, om vi for eenhver af indførte ting skulde søge efter Loven, saa og for at hæmme ald unyttig Klage og overløb til Voris Hærskaber, for saa vit vi self imellem os efter denne vedtægt kand afhandle, Saa maa ingen understaa sig at Klage noget for hans Hærskab eller anden uden Byen, førend hand Klager og begierer Ræt hos grandfogden og granderne, som efter disse foreskrefne Articuler skal skaffe hannem Ræt; hvoe her imod handler, skal Bøde til Sit Hærskab, de fattige og granderne, hver sted Een mark.

Skulde ellers nogen ting forefalde, som ej i denne Grand-Ræt er om meldet og dog alligevel kand eragtes lovligt og Ræt, da maa Granderne paalegge, hvad de tycles forsvarligt at være, og sætte derpaa hvad straf dennem godtsiunes, som de da ligesaa frit maa udpandte hos dend Skyldige som efter nogen af fornefnte Articuler, Saasom Lovens 3die Bogs 13 Capt. 31te Articul Siger: *Hvad Bødder og Straf som Almuen ligger paa nogen Bye eller Torp om Hegned og Gierde og Gryft og Leed Sær Hiord og anden Byens nytet og Tarf, det maa ej én Naboe eller Toe kuldkaeste; Hvae der imod gjør og icke vil holde vedtægt, da maae mand hannem Pandte for sin ulydighed og ey Bryde dermed endten Wold, Herwerck eller noget andet.*

Denne foreskrefne Grande-Rætt, som bestaar af Halftredsendstiuge Articuler, forpligter underskrefne Kollerup Byes beboere og grander sig i alle maader at holde og efterleve i ald Eenighed og Fredelig Kierlighed, og til dend ende ere vi gjerne begierende voris kiere Sogne-Præst Welærværdige Hr, *Niels Kuur* og Herretzskriveren *Manderup Lund* begge boende her i Kollerup vilde behage med os at tilstaa og underskrive denne vores Vedtægt (da de ord i dend 13de Årticul er iche meent dem self at tage i huus, uden de vil), som vi saa dernæst underdanigst indstiller til Voris høye og gunstige Hærskabers og Hoszbonders gunstige och goede eftersiun og paategnende Samtyche (da dette dernæst med det Forordnet Stempletpapier skal blive belagt og indbunden) forbliver saa Voris gandske Lifstiid voris Høy-Velbaarne Høyædle og Velbaarne Velærværdige og Vellærde Ædle og Høyfornæhme Hærskabers og Hoszbonders Underdanige og lydige Tiennere.

Kollerup dend 2 January Anno 1742.

Jens Sørensen. Michel Justsen. Christen Nielsen. Fridrich Christensen. Michel Andersen. Christen Kier.

Anders Jenssøn. Michel Pedersen Skræder. Søren Skræder. Laurs Madsen. Iver Christensen. Peder Christensen Børglom. Christen Christensen. Kiersten Pedersdatter.

Dette Grandebref tilstaaes, saavit mig kand vedkomme.
Kollerup Præstegaard d. 22 Januarii 1742.

N. Knur.

Saa fornøden som denne Vedtægt er for Kollerup Beboere, saa villig før min part tilstaar og underskriver

Kollerup d. 23. Janvary 1742.
Manderup Lund.

Saavit Aagaards Bønder i Collerop andgaar, tilstaaes denne Vedtægt af mig, som samme underskriver og forseglar.

Aagaard d. 17 Februar A^o 1742.
(L. S.) J. H. Rantzau.

Forrestaaende Kollerop Byes Viide og Vedtægter, som er indbefattet udi 50 Articuler, der til deels er grundet paa Loven, og ellers sigter til at forrekomme skude og hindre ald u-Orden og Vitløftighed, approberis her ved, saa vit mit Welbaarne Hærskabs Bønder i Kollerop Bye kand vedkomme, der til ende underskrives og forseigles af

Poul Møller.
Bratschou d. 11te April 1742.

Ligesaa approberes denne Vedtægt, saavidt mit Naadige Herskabs Bønder i Kollerup Bye vedkomer.
Oxholm den 13 april 1742.
Braas.

For saa viidt min Fæste-Bonde Michel Pedersøn i Bunken udi Kollerup Bye angaaer, Samtyckes ovenstaaende Vedtægt med min Haands underskrift.

Hawerslew Præstegaard d. 5 Maji 1742.
Jens J. Bloch.

Kilde: Samlinger til jydske historie og topografi bd. 2 (1868-69), side 261-271